

УДК 343.811(477)

doi: <https://doi.org/10.33270/01201174.45>

Василик В. В. – аспірант кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5129-8917>

Правові засади регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі, в Україні

В умовах сьогодення проблема реалізації, охорони та захисту прав людини в місцях позбавлення волі постає як одне з найважливіших завдань, адже розбудова європейської демократичної правової держави є неможливою без створення надійної та ефективної системи забезпечення прав і свобод людини. Проблема прав людини загалом і прав осіб, засуджених до позбавлення волі, зокрема є універсальною та багатоаспектною. Ця категорія філософська, моральна, політична та юридично значуща як для окремих держав, так і для світового співтовариства, оскільки в будь-якій демократичній державі права та свободи людини й громадянина, їхні обов'язки становлять найважливіший соціальний та політико-правовий інститут, що об'єктивно стає мірилом досягнень суспільства, показником його зрілості та цивілізованості. Конституція України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Дотримання прав людини є фундаментальною конституційною засадою в Україні, дія якої спрямовує всю сукупність суспільних відносин. Утвердження правових засад регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. **Методологія.** Під час підготовки статті використано окремі загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема: історичний, філософсько-правовий, порівняльний, системний, функціональний, узагальнення. **Наукова новизна.** Унаслідок емпіричного дослідження правових засад регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, проаналізовано проблематику забезпечення регулювання та захисту прав засуджених до позбавлення волі. Доведено, що однією з обставин, що негативно позначається на стані й ефективності діяльності виправних колоній із забезпечення прав засуджених, є недостатній науковий супровід окресленої проблематики та брак комплексних наукових досліджень у цьому напрямі. Додатковим аргументом щодо необхідності наукових розробок із цієї тематики є й сучасний стан перебування особи в умовах ізоляції від суспільства, яка постійно є об'єктом протиправних посягань на її життя та здоров'я. Аргументовано потребу вдосконалення правового механізму з питань забезпечення регулювання та захисту прав засуджених до позбавлення волі, з огляду на міжнародний досвід. Встановлено основні факти, що спричиняють учинення злочинів у місцях позбавлення волі, а також впливають на стан забезпечення прав засуджених на охорону життя та здоров'я, а саме: неналежне нормативно-правове забезпечення прав засуджених до позбавлення волі на охорону життя та здоров'я; невідповідність порядку виконання й відбування покарань у виді позбавлення волі в Україні міжнародно-правовим актам й іноземному досвіду щодо забезпечення охорони життя та здоров'я засуджених до позбавлення волі. **Висновки.** За роки незалежності в Україні було розроблено та прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, ефективну реалізацію державної політики у сфері охорони та захисту прав засуджених в Україні. Проте в умовах активного реформування національного законодавства в цій сфері та його адаптації до загальноєвропейських стандартів слід окреслити коло питань, які потребують ґрунтовного вдосконалення на законодавчому рівні, зокрема розроблення та нормативного закріплення форм і методів адміністративно-правового забезпечення прав засуджених до позбавлення волі, визначення нових організаційних засобів адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, взаємодії між суб'єктами забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, встановлення правових гарантій законності, дисципліни та внутрішнього порядку в органах та установах виконання покарань, закріплення нових критеріїв оцінювання ефективності забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні.

Ключові слова: засуджений до позбавлення волі; права і свободи; правовий статус; правове забезпечення; нормативно-правове регулювання; нормативно-правовий акт.

Вступ

Охорона та захист прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, потребують чіткої правової регламентації, що зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу чинної системи правового забезпечення прав засуджених осіб, а також визначення в ній місця адміністративно-правового регулювання прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Посилення уваги до питань дотримання та захисту прав і свобод осіб, засуджених до

позбавлення волі в Україні, є одним з найактуальніших завдань в адміністративній галузі права, зокрема щодо питання вдосконалення правових засад діяльності функціонування державних органів влади у сфері регулювання правовідносин у цій сфері, де увагу має бути акцентовано на чіткому визначенні їх правового статусу, а саме завдань і функцій діяльності, адміністративних повноважень та юридичної відповідальності.

Питання нормативно-правового забезпечення прав і свобод засуджених розглядали в численних працях такі українські й іноземні науковці: В. Бадира, І. Богатирьов, О. Букалов, А. Гель, М. Детков, О. Джужа, О. Лисодєд, А. Ковальов, О. Олійник, О. Осауленко, М. Романов, Г. Семаков, А. Степанюк, В. Трубніков, Ю. Чеботарьова, І. Яковець. Аналізу міжнародних документів у цій сфері присвячено праці В. Льовочкіна, Л. Луць, В. Маляренка, В. Човгана, М. Яцишина та ін.

Однак процес активного реформування національного законодавства в галузі прав людини та його адаптація до сучасних загальноєвропейських стандартів потребує постійного перегляду, аналізу та класифікації нормативних актів у цій сфері, що й зумовлює актуальність публікації.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є аналіз правових засад забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, що передбачає аналіз сучасних наукових підходів до класифікації нормативно-правових актів у сфері забезпечення прав людини, визначення основних складових нормативної бази регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, характеристику їх змісту, а також окреслення основних напрямів удосконалення національного законодавства в цій сфері.

Виклад основного матеріалу

В Україні значним є масив нормативно-правових актів, що захищають права людини, зокрема й тих осіб, що відбувають покарання в місцях позбавлення волі. Частину цих документів становлять міжнародні стандарти в галузі прав людини, іншу частину становлять нормативні акти національного законодавства. Тож для ефективнішого їх дослідження весь комплекс наявних норм права, які у своїй сукупності забезпечують регулювання та захист прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, необхідно належно систематизувати.

Нормативно-правові акти, що утворюють систему права держави, класифікують за низкою підстав, зокрема: залежно від характеру юридичних норм, виокремлюють імперативні, диспозитивні та процесуальні нормативно-правові акти; за ієрархічною ознакою нормативно-правові акти поділяють на закони й підзаконні нормативні акти; відповідно до галузей законодавства виокремлюють конституційні, адміністративні, цивільні, трудові, кримінальні та інші нормативно-правові акти; за сферою дії виокремлюють загальні, спеціальні, локальні нормативні акти; залежно від суб'єктів правотворчості – нормативні акти, прийняті

державними органами, органами місцевого самоврядування (Avanesian et al., 2007).

Аналізуючи нормативно-правові акти, що становлять правове підґрунтя регулювання окремого виду діяльності або певної сфери правовідносин, С. Гречанюк розподіляє їх на окремі групи саме за ієрархічною ознакою, що відображає їхню юридичну силу. На цій підставі визначають: міжнародні правові акти, які в установленому порядку імплементовані в систему законодавства України, Конституція України та закони України, підзаконні нормативно-правові акти різного рівня. Під час визначення правових засад забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, найдоцільніше керуватися підходом до побудови законодавства в цій сфері, що охоплює законодавчі та підзаконні акти, а також міжнародні правові документи із зазначених питань (Hrechaniuk, 2011, p. 117).

Правовий статус засуджених у національному законодавстві, зазначає О. Скакун, формулюють з огляду на загальні принципи становища людини і громадянина в суспільстві та державі. Пріоритетним завданням тут постає захист прав засуджених з боку держави, для цього враховують вимоги міжнародних стандартів поведінки із засудженими. Визначення правового регулювання й захисту прав і свобод осіб, засуджених до позбавлення волі, ґрунтується на таких фундаментальних положеннях: права людини і громадянина, гарантії їх дотримання, закріплені в Конституції та інших законах України; права й обмеження, що містяться в підзаконних нормативно-правових актах, передусім стосовно виконання кримінальних покарань та взаємодії між суб'єктами забезпечення прав засуджених; права і правила поведінки із засудженими, які містяться в міжнародних стандартах (Skakun, 2001, p. 315-316).

Система адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, може бути представлена як узгоджена за змістом та ієрархічно впорядкована за юридичною силою система нормативно-правових актів національного законодавства та міжнародно-правових стандартів у цій сфері. Аналіз чинного законодавства України дає підстави визначити, що основними елементами нормативної бази регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, є такі основні складові (Romaniuk, & Chovhan, 2016).

Нормативно-правове забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, ґрунтується передусім на конституційних засадах. Конституція України є необхідною правовою основою для подальшого розвитку національного законодавства, зокрема в частині забезпечення прав і свобод засуджених осіб. Ключовою конститу-

ційною нормою щодо закріплення прав засуджених в Україні є ст. 63 Основного Закону, яка «відкриває для засуджених достатньо широкі можливості щодо реалізації та захисту своїх прав і свобод, водночас вимагає залучення додаткових сил з боку держави та громадянського суспільства для їх реалізації». Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, визначених законом і встановлених вироком суду ("Konstytutsiia Ukrainy", 1996).

Слушно зауважує М. Яцишин, що в разі позбавлення волі засуджених обмежують, зокрема, у вільному виборі місця проживання та перебування, роботи, спілкування з іншими членами суспільства, зокрема й рідними. Проте засудженою до позбавлення волі в Україні не виключають із числа членів суспільства, не позбавляють усіх основних прав й обов'язків. Засуджений, зокрема й до позбавлення волі, хоч і відрізняється за своїм правовим статусом від інших громадян, однак залишається правоздатним і дієздатним громадянином, суб'єктом прав й обов'язків, гарантованих Конституцією України та іншими законами, що визначають правовий статус громадян України (Yatsyshyn, 2010, p. 130-131).

Кримінально-виконавчий кодекс України є найважливішим законодавчим актом щодо належного правового регулювання та забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні, який закріплює концептуальні засади діяльності щодо реалізації політики у сфері виконання кримінальних покарань в Україні. КВК України визначає сформульовані та закріплені на конституційному рівні основні принципи забезпечення прав засуджених осіб, закріплює основні засади правового статусу засуджених, гарантій захисту їхніх прав, законних інтересів та обов'язків, окреслює порядок застосування до них заходів впливу, визначає систему органів й установ виконання покарань, їх функції та порядок діяльності, визначає особливості нагляду та контролю за виконанням кримінальних покарань і порядок участі громадськості в цьому процесі, регламентує порядок й умови виконання кримінальних покарань в Україні ("Kryminalno-vykonavchyi kodeks", 2003).

Відповідно до ч. 1 ст. 7 КВК України, держава поважає та охороняє права, свободи й законні інтереси засуджених, забезпечує необхідні умови для їх виправлення та ресоціалізації, соціальну і правову захищеність та їхню особисту безпеку. Кримінально-виконавчий кодекс України визначає основи правового статусу засуджених, закріплюючи їхні основні права й обов'язки. Аналітики зазначають, що більшість із них співвідносна з положеннями щодо правового статусу засудженого в міжнародних актах, зокрема в частині забезпечення ставлення до засудженого з

повагою до його людської гідності; дотримання особистих прав і свобод такої особи; забезпечення умов тримання засуджених прийнятим нормам ("Kryminalno-vykonavchyi kodeks", 2003).

У главах Особливої частини КВК України містяться норми, що детальніше визначають правовий статус засуджених до окремих видів кримінальних покарань. Так, основні права й обов'язки осіб, засуджених до позбавлення волі, закріплено в ст. 107 КВК України. У главі 21 визначено особливості відбування покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками й неповнолітніми. У ст. 151 КВК України законодавець деталізує окремі права засуджених до покарання у виді довічного позбавлення волі, ураховуючи специфіку відбування покарання таких осіб ("Kryminalno-vykonavchyi kodeks", 2003).

Правову основу забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, становлять також інші закони України, серед яких слід виокремити: Кримінальний процесуальний кодекс України, до завдань якого належать захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження; Кодекс України про адміністративні правопорушення, завданням якого є охорона прав і свобод громадян, зміцнення законності, запобігання правопорушенням тощо, а також Кодекс законів про працю України, Сімейний кодекс України, інші закони України ("Ukaz Prezydenta", 2012).

Так, одним з основних у сфері забезпечення прав і свобод осіб, засуджених до позбавлення волі, є Закон України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», що визначає правові засади організації діяльності ДКВС України, її завдання та повноваження. Визначення основних принципів діяльності ДКВС України цілком відповідають міжнародним стандартам у галузі прав людини, а саме: законність, повага й дотримання прав і свобод людини та громадянина, гуманізм, відкритість для демократичного громадського контролю ("Zakon Ukrainy", 2005).

Для забезпечення прав і свобод осіб, засуджених до позбавлення волі, Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» є також важливим. Він визначає загальні засади соціальної адаптації осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді позбавлення волі, засади участі в соціальній адаптації цих осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, фізичних осіб, забезпечує правове регулювання відносин, спрямованих на реалізацію такими особами прав, передбачених Конституцією та законами України ("Zakon Ukrainy", 2011).

Важливе значення для закріплення та регулювання правового статусу громадян, засуджених до позбавлення волі, мають такі види підзаконних нормативних актів, як постанови Верховної Ради України, які є концептуальним підґрунтям для розроблення відповідних рішень Президентом України, Радою національної безпеки і оборони України та Кабінетом Міністрів України, Президента України, Кабінету Міністрів України; укази Президента України, прийняті на підставі й на виконання Конституції та законів України; постанови Кабінету Міністрів, видані в межах його компетенції та спрямовані на конкретизацію загальних положень механізму забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні, встановлених Конституцією України ("Zakon Ukrainy", 2011).

Норми, закріплені в підзаконних актах центральних і місцевих органів виконавчої влади, посідають важливе місце в системі законодавства України, що стосується питань забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі. Вони забезпечують механізм реалізації, охорони та захисту прав засуджених осіб, який міститься у вищих за юридичною силою нормативно-правових актах.

Учений С. Гречаниук у своєму дослідженні зазначає, що весь масив підзаконних нормативних актів можна умовно об'єднати в певні групи відповідно до їх різновиду (накази, інструкції, положення, правила тощо) або суб'єкта видання (підзаконні акти Мін'юсту України, Міністерства оборони України, МОЗ України, МОН України тощо). Крім того, оскільки підзаконні нормативно-правові акти мають у регулюванні питань охорони й захисту прав осіб, засуджених до позбавлення волі та з огляду на їх значну кількість, окремі дослідники класифікують їх за напрямками діяльності на правоохоронні, гуманітарні, соціально-виховні й акти щодо забезпечення режиму (Hrechaniuk, 2011, p. 119).

Поділяючи доцільність об'єднання всіх підзаконних нормативно-правових актів відповідно до напрямків діяльності та завдань правового регулювання, пропонуємо виокремити дві основні групи підзаконних актів у сфері забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні:

- підзаконні нормативні акти, що регламентують умови та порядок відбування кримінального покарання у вигляді позбавлення волі (Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарання, Порядок здійснення заходів щодо забезпечення безпеки осіб, яких тримають в установах виконання покарань і слідчих ізоляторах, та ін.);

- підзаконні нормативні акти, що стосуються регулювання соціального та виховного аспектів відбування покарання у вигляді позбавлення волі (Порядок організації надання медичної допомоги

засудженим до позбавлення волі, Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, Положення про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими та ін.) (Pochanska, 2017).

Для регулювання правовідносин щодо забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, важливе значення мають також програмні документи у сфері захисту прав людини – стратегії, доктрини, концепції та інші документи концептуального спрямування, що визначають загальну спрямованість розвитку національного законодавства в цій сфері, а саме: Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби, у якій було заплановано здійснення організаційних, методичних та інформаційних заходів щодо гуманізації умов тримання засуджених осіб ("Ukaz Prezydenta", 2012); Національна стратегія у сфері прав людини та затверджений на її основі План дій щодо її реалізації на період до 2020 р., спрямовані на приведення у відповідність міжнародним стандартам умов тримання під вартою та поведінки з особами в інших місцях їх примусового тримання за судовим рішенням або рішенням адміністративного органу ("Ukaz Prezydenta", 2015); Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, у якій заплановано приведення умов засуджених осіб у відповідність з вимогами Європейських пенітенціарних правил, створення умов тримання, що не порушують гідність людини, а також недопущення порушень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод ("Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv", 2017).

Міжнародно-правові документи в галузі прав людини (декларації, угоди, стандарти тощо) є невід'ємною складовою системи правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі. Вони визначають правовий статус засуджених, реалізацію їхніх прав, свобод і законних інтересів. Україна ратифікувала близько 30 основних міжнародних документів у галузі прав людини, передусім ООН, а також визнано низку резолюцій та рішень міжнародних організацій з питань регулювання та дотримання прав засуджених, зокрема міжнародно-правові акти, які розробляла та приймала Рада Європи (Yatsyshyn, 2008, p. 565).

Більшість сучасних науковців, аналізуючи питання міжнародного нормативно-правового забезпечення відносин у сфері прав людини і зокрема забезпечення прав засуджених, засвідчують наявність значної кількості правових джерел. Розосередження окремих норм з питань регулювання прав і свобод засуджених осіб у різних нормативно-правових актах спричиняє

складнощі в їх опануванні та застосуванні, що потребує відповідної їх систематизації.

Такі науковці, як А. Гель, Г. Семаков, А. Степанюк, виокремлюють міжнародні стандарти, що стосуються певних професійних груп, окремих видів покарань і категорій правопорушників, акцентуючи на загальних міжнародно-правових документах, які розробляли та приймали ООН і Рада Європи (Hel, Semakov, & Yakovets, 2008, p. 206-215).

Дослідник О. Джужа правові акти в галузі прав людини поділяє на чотири групи: універсальні стандарти загального характеру, універсальні стандарти спеціального характеру; регіональні стандарти загального характеру; регіональні стандарти спеціального характеру (Dzhuzha et al., 2008, p. 233).

Найпростішою та водночас обґрунтованою видається класифікація міжнародних актів, запропонована В. Льовочкіним, який пропонує визначати акти загального (універсального) характеру та спеціалізовані акти (Lovochkin, 2002).

До першої групи міжнародно-правових актів належить група універсальних міжнародних стандартів загального характеру, положення яких можуть бути застосовані для визначення загальних засад правового статусу будь-якої особи, зокрема такої, яка відбуває кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі.

До найважливіших міжнародних правових актів цієї групи належать передусім Загальна декларація прав людини, що вперше на міжнародному рівні закріпила перелік основних прав і свобод людини й стала необхідною передумовою розроблення та прийняття подальших документів у цій сфері, а також Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, прийняті з метою конкретизації та доповнення окремих положень декларації. До міжнародних стандартів загального спрямування також належить Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод тощо (Pochanska, 2017).

3-поміж найважливіших міжнародно-правових актів другої групи, яку утворюють спеціалізовані документи, що безпосередньо стосуються визначення правового статусу засуджених осіб або містять відповідні норми щодо регулювання прав і свобод засуджених осіб, слід виокремити такі:

– мінімальні стандартні правила поведінки із в'язнями, положення яких стосуються майже всіх питань відбування покарання у вигляді позбавлення волі, зокрема класифікації засуджених до цього виду покарання, встановлення режиму в місцях позбавлення волі, а також особливостей праці засуджених, виховної роботи з ними, вимог до

житлових приміщень і забезпечення побуту засуджених, харчування, медичного обслуговування тощо, а також Основні принципи поводження з в'язнями, що конкретизують положення Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями та сприяють їх повному здійсненню ("Minimalni standartni pravyla", 1955);

– Конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, що визначає низку застережних заходів проти жорстоких видів поводження із засудженими та передбачає створення спеціального позасудового механізму контролю у сфері запобігання катуванням у місцях позбавлення волі ("Rekomendatsii Rady Yevropy", 1987);

– Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, відповідно до якої підготовка персоналу установ виконання покарань має забезпечувати такий стан справ, за яким цілком враховано заборону катувань та інших жорстоких видів поводження із засудженими ("Deklaratsiia pro zakhyst", 1975).

В умовах сьогодення надважливою є цінність міжнародно-правових актів як джерел національного законодавства України. Принципові положення цих документів щодо поводження із засудженими з боку держави, посадовців органів та установ виконання покарань стали підґрунтям для розроблення та прийняття відповідних нормативних актів кримінальної та адміністративної галузей права України, зокрема щодо питань, які стосуються закріплення правового статусу засуджених осіб, забезпечення їхніх прав і свобод, визначення основних принципів поводження із в'язнями, організації процесу виконання кримінальних покарань та діяльності органів й установ з виконання покарань, участі громадськості в цьому процесі тощо. Деякі із зазначених положень закріплено в національному законодавстві як загальноправові (конституційні) принципи, що діють у всіх галузях права, зокрема в адміністративній.

Наукова новизна

Унаслідок емпіричного дослідження правових засад регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, проаналізовано проблематику забезпечення регулювання та захисту прав засуджених до позбавлення волі. Доведено, що однією з обставин, що негативно позначається на стані й ефективності діяльності виправних колоній із забезпечення прав засуджених, є недостатній науковий супровід окресленої проблематики та брак комплексних наукових досліджень у цьому напрямі.

Додатковим аргументом щодо необхідності наукових розробок із цієї тематики є й сучасний стан перебування особи в умовах ізоляції від суспільства, яка постійно є об'єктом протиправних посягань на її життя та здоров'я. Аргументовано потребу вдосконалення правового механізму з питань забезпечення регулювання та захисту прав засуджених до позбавлення волі, з огляду на міжнародний досвід.

Встановлено основні факти, що спричиняють учинення злочинів у місцях позбавлення волі, а також впливають на стан забезпечення прав засуджених на охорону життя та здоров'я, а саме: неналежне нормативно-правове забезпечення прав засуджених до позбавлення волі на охорону життя та здоров'я; невідповідність порядку виконання й відбування покарань у виді позбавлення волі в Україні міжнародно-правовим актам й іноземному досвіду щодо забезпечення охорони життя та здоров'я засуджених до позбавлення волі.

Висновки

Здійснений аналіз правових засад регулювання та захисту прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, дав змогу дійти

таких висновків. За роки незалежності в Україні було розроблено та прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, ефективну реалізацію державної політики у сфері охорони та захисту прав засуджених в Україні. Однак в умовах активного реформування національного законодавства в цій сфері та його адаптації до загальноєвропейських стандартів широким є комплекс питань, які потребують ґрунтовного вдосконалення на законодавчому рівні. Це стосується зокрема розроблення та нормативного закріплення форм і методів адміністративно-правового забезпечення прав засуджених до позбавлення волі, визначення нових організаційних засобів адміністративно-правового забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, взаємодії між суб'єктами забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, встановлення правових гарантій законності, закріплення нових критеріїв оцінювання ефективності забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі, дисципліни та внутрішнього порядку в органах та установах виконання покарань.

REFERENCES

- Avanesian, V.V., Andreeva, S.V., & Beliakova, E.V. (et al.). (2007). *Bolshaia iuridicheskaia entsyklopediia [Great legal encyclopedia]*. A. Musin (Ed.). Moscow: Eksmo [in Russian].
- Deklaratsiia pro zakhyst usikh osib vid katuvan ta inshykh zhorstokyykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia: mizhnar. dok. vid 9 hrud. 1975 r. [Declaration on the Protection of All Persons from Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment from December 9, 1975]. (n.d.). zakon3.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_084 [in Ukrainian].
- Dzhuzha, O.M. (et al.). (2002). *Kryminalno-vykonavche pravo Ukrainy: Zahalna ta Osoblyva chastyny [Criminal Enforcement Law of Ukraine: General and Special Parts]*. O.M. Dzhuzha (Eds.) (2nd ed., rev.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Hel, A.P., Semakov, H.S., & Yakovets, I.S. (2008). *Kryminalno-vykonavche pravo Ukrainy [Criminal executive law of Ukraine]*. A.Kh. Stepaniuk (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
- Hrechaniuk, S.K. (2011). *Teoriia ta praktyka vzaiemodii orhaniv ta ustanov derzhavnoi penitentsiarnoi sluzhby Ukrainy z derzhavnymy ta neuriadovymy instytutsiamy [Theory and practice of interaction of bodies and institutions of the state penitentiary service of Ukraine with state and non-governmental institutions]*. Doctor's thesis. Irpin [in Ukrainian].
- Konstytutsiia Ukrainy: vid 28 cherv. 1996 r. No. 254k/96-VR [Constitution of Ukraine from June 28, 1996, No. 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, 141 [in Ukrainian].
- Kryminalno-vykonavchy kodeks Ukrainy: vid 11 lyp. 2003 r. No. 1129-IV [Criminal Enforcement Code of Ukraine from July 11, 2003, No. 1129-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3-4, 21 [in Ukrainian].
- Lovochkin, V.A. (2002). *Normatyvno-pravovi ta orhanizatsiini zasady zabezpechennia realizatsii v Ukraini mizhnarodnykh standartiv z prav i svobod zasudzhenykh do pozbavlennia voli [Normative-legal and organizational bases of ensuring the implementation in Ukraine of international standards on the rights and freedoms of persons sentenced to imprisonment]*. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
- Minimalni standartni pravyla povodzhennia z zasudzhenyymi: mizhnar. dok. vid 30 serp. 1955 r. [Minimum standard rules for the treatment of convicts from August, 30, 1955]. (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_212 [in Ukrainian].
- Pochanska, O.S. (2017). *Pravovi zasady zabezpechennia prav hromadian, zasudzhenykh do pozbavlennia voli v Ukraini [Legal bases of ensuring the rights of citizens sentenced to imprisonment in Ukraine]*. *Forum prava, Forum of Law*, 4, 197-204. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_33.pdf [in Ukrainian].
- Rekomendatsii Rady Yevropy "Yevropeiski penitentsiarni (viaznychni) pravyla": vid 12 liut. 1987 r. [Council of Europe Recommendations "European Penitentiary (Prison) Rules" from February 12, 1987]. (n.d.). zakon2.rada.gov.ua. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032/ed19870212 [in Ukrainian].

- Romaniuk, O.V., & Chovhan, V.O. (2016). *Mizhnarodni standarty, pryntsypy i rekomendatsii v haluzi vykonannia pokaran ta diialnosti orhaniv i ustanov vykonannia pokaran [International standards, principles and recommendations in the field of execution of punishments and activity of bodies and establishments of execution of punishments]*. Bila Tserkva. Retrieved from <https://i-rc.org.ua/files/posibnik-mijnarodni-standarty.pdf>. doi: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.1.13> [in Ukrainian].
- Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia (rozvytku) penitentsiarnoi systemy Ukrainy": vid 13 veres. 2017 r. No. 654-r [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Concept of reforming (development) of penitentiary system of Ukraine" from September 13, 2017, No. 654-r]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy, Official Gazette of Ukraine*, 78, 2401 [in Ukrainian].
- Skakun, O.F. (2001). *Teoriia derzhavy i prava [Theory of state and law]*. (Trans). Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Kontseptsiiu derzhavnoi polityky u sferi reformuvannia Derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy": vid 8 lystop. 2012 r. No. 631/2012 [Decree of the President of Ukraine "On the Concept of State Policy in the Sphere of Reforming the State Penitentiary Service of Ukraine" from November 8, 2012, No. 631/2012]. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy, Official Gazette of Ukraine*, 87, 3531 [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro zatverdzhennia Natsionalnoi stratehii u sferi prav liudyny": vid 25 serp. 2015 r. No. 501/2015 [Decree of the President of Ukraine "On approval of the National Strategy in the field of human rights" from August 25, 2015, No. 501/2015]. *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy, Official Gazette of the President of Ukraine*, 20, 1203 [in Ukrainian].
- Yatsyshyn, M. (2008). Stan i vidpovidnist zakonodavchoi bazy suchasnym potrebam kryminalno-vykonavchoi systemy Ukrainy [Status and compliance of the legal framework with the modern needs of the penitentiary system of Ukraine]. *Forum prava, Forum of Law*, 3, 561-567. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2008_3_85.pdf [in Ukrainian].
- Yatsyshyn, M.M. (2010). *Istoryko-pravovi zasady kryminalno-vykonavchoi polityky Ukrainy [Historical and legal bases of criminal-executive policy of Ukraine]*. Luts'k: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro Derzhavnu kryminalno-vykonavchu sluzhbu Ukrainy": vid 23 cherv. 2005 r. No. 2713-IV [Law of Ukraine "On the State Penitentiary Service of Ukraine" from June 23, 2005, No. 2713-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 30, 409 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro sotsialnu adaptatsiiu osib, yaki vidbuvaiut chy vidbulu pokarannia u vydi obmezhenia voli abo pozbavlenia voli na pevnii strok": vid 17 berez. 2011 r. No. 3160-VI [Law of Ukraine "On social adaptation of the persons serving or serving punishment in the form of restriction of liberty or imprisonment for a certain term" from March 17, 2011, No. 3160-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 38, 380 [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Большая юридическая энциклопедия / [В. В. Аванесян, С. В. Андреева, Е. В. Белякова и др.] ; оформл. А. Мусина. М. : Эксмо, 2007. 688 с.
- Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання : міжнар. док. від 9 груд. 1975 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_084.
- Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / [О. М. Джужа та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 448 с.
- Гель А. П., Семаков Г. С., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / за ред. А. Х. Степанюка. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 624 с.
- Гречанюк С. К. Теорія та практика взаємодії органів та установ державної пенітенціарної служби України з державними та неурядовими інституціями : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2011. 388 с.
- Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
- Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 лип. 2003 р. № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21.
- Львовичкін В. А. Нормативно-правові та організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених до позбавлення волі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 195 с.
- Мінімальні стандартні правила поводження з засудженими : міжнар. док. від 30 серп. 1955 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
- Почанська О. С. Правові засади забезпечення прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. *Форум права*. 2017. № 4. С. 197–204. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_33.pdf.
- Європейські пенітенціарні (в'язничні) правила : Рекомендації Ради Європи від 12 лют. 1987 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032/ed19870212.
- Романюк О. В., Човган В. О. Міжнародні стандарти, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань та діяльності органів і установ виконання покарань : метод. рек. Біла Церква, 2016. 131 с. URL: <https://i-rc.org.ua/files/posibnik-mijnarodni-standarty.pdf>. doi: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.1.13>.
- Про схвалення Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 верес. 2017 р. № 654-р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2401.
- Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків : Консум, 2001. 656 с.
- Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 8 листоп. 2012 р. № 631/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 87. Ст. 3531.

- Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини : Указ Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 20. Ст. 1203.
- Яцишин М. Стан і відповідність законодавчої бази сучасним потребам кримінально-виконавчої системи України. *Форум права*. 2008. № 3. С. 561–567. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2008_3_85.pdf.
- Яцишин М. М. Історико-правові засади кримінально-виконавчої політики України : монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 440 с.
- Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 черв. 2005 р. № 2713-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 30. Ст. 409.
- Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17 берез. 2011 р. № 3160-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. Ст. 380.

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2020

Vasylyk V. – Postgraduate student of the Department of Criminology and Criminal Enforcement Law of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5129-8917>

Legal Principles of Regulation and Protection of the Rights of Citizens Sent to Imprisonment in Ukraine

Today, the problem of realization, protection and defense of human rights in places of imprisonment appears as one of the most important tasks, because building a European democratic state governed by the rule of law is impossible without creating a reliable and effective system of individual rights and freedoms. The problem of individual rights in general and the rights of persons sentenced to imprisonment, in particular, has a universal, multifaceted nature. This category is philosophical, moral, political and, at the same time, legally significant both for individual states and for the world community, because in any democratic state of human and civil rights and freedoms, their responsibilities are the most important social and political and legal. an institution that objectively becomes a measure of society's achievements, an indicator of its maturity and civilization. The Constitution of Ukraine recognizes a person, his life and health, honor and dignity, inviolability and security as the highest social value. Respect for human rights is a fundamental constitutional principle in Ukraine, the action of which accordingly directs the whole set of social relations. The promotion and protection of human rights and freedoms are proclaimed the main duty of the state. The **purpose** of the article is to determine the legal basis for regulating and protecting the rights of citizens sentenced to imprisonment in Ukraine. **Methodology.** During the preparation of the article, some general scientific and special scientific methods of cognition were used, in particular: historical, philosophical and legal, comparative, systemic, functional, generalization. **Scientific novelty.** As a result of an empirical study of the legal framework for the regulation and protection of the rights of citizens sentenced to imprisonment in Ukraine, the state of problems in ensuring the regulation and protection of the rights of persons sentenced to imprisonment was analyzed. It is proved that one of the circumstances that negatively affects the state and efficiency of correctional colonies to ensure the rights of convicts is insufficient scientific support of this issue and the lack of comprehensive research in this area. An additional argument for the need for scientific research in this direction is the current state of a person in the conditions of his isolation from society, which is constantly subject to illegal encroachments on his life and health. The need to improve the legal mechanism for regulating and protecting the rights of convicts has been proved. taking into account international experience. The main negative causes and conditions that contribute to the commission of crimes in places of imprisonment, as well as affect the state of ensuring the rights of convicts to protection of life and health, namely: health; inconsistency of the procedure for execution and serving of sentences in the form of imprisonment of Ukraine with international legal acts and foreign experience in ensuring the protection of life and health of convicts. **Conclusions.** During the years of independence in Ukraine, a number of normative legal acts aimed at ensuring the rights of persons sentenced to imprisonment, effective implementation of state policy in the field of protection and defense of the rights of convicts in Ukraine have been developed and adopted. However, in the context of active reform of national legislation in this area and its adaptation to European standards, it is possible to note a large number of issues that require significant improvement at the legislative level, in particular, development and regulation of forms and methods of administrative and legal rights of convicts. imprisonment, determination of new organizational means of administrative and legal support of the rights of citizens sentenced to imprisonment, interaction between the subjects of ensuring the rights of citizens sentenced to imprisonment, establishment of legal guarantees of legality, discipline and internal order in penitentiary bodies and institutions, consolidation new criteria for assessing the effectiveness of ensuring the rights of citizens sentenced to imprisonment in Ukraine.

Keywords: sentenced to imprisonment; rights and freedoms; legal status; legal support; normative-legal regulation; normative-legal act.